

HUGO VON HOFMANNSTHAL: UNA CARTA DE
PHILIPP LORD CHANDOS A FRANCIS BACON

Aquesta és la carta que Philipp Lord Chandos, el més petit dels fills del comte de Bath, va escriure a Francis Bacon, després lord Verulam i vescomte de St. Albans, bo i disculpant-se a aquest amic pel fet d'haver renunciat del tot a l'activitat literària.

És un gest amable vostre, distingidíssim amic, no haver parat esment al meu silenci de dos anys ençà, i escriure'm. És quelcom superior a l'amabilitat el fet que doneu a la preocupació per mi, a l'estranyesa vostra per la gelor espiritual en què jo semblava haver-vos submergit, l'expressió lleugera i gràcil de què són capaços solament aquells grans homes que, colpits pels esculls de la vida, romanen valerosos davant seu.

Acabeu la carta amb l'aforisme d'Hípòcrates: «*Qui gravi morbo correpti dolores non sentiunt, iis meus aegrotat*», i dieu que necessito la medicina no solament per a amansir la meua malaltia sinó, sobretot, per a afinar el sentit que em fa palès l'estat del meu interior. Voldria respondre-us de la manera que mereixeu, voldria obrir-me del tot a vós, i no sé com fer-m'ho per aconseguir

* Hugo von Hofmannsthal va néixer el 1874 a Viena i morí a Rodaun, prop de Viena, el 1929. D'arrels jueves, fill d'un jurista assenyalat i director d'un banc, Hofmannsthal estudià Dret i Romàniques. Planejà esdevenir professor universitari, però la sort i la fortuna li permeteren de dedicar-se exclusivament a escriure a partir de 1901. Viatjà per tot Europa. Fou, un temps, co-editor del diari «Der Morgen», i fundador i editor de l'anomenada «Biblioteca austríaca». Practicà l'amistat amb Stefan George i amb Richard Strauss; per a les òperes d'aquest darrer va escriure molts *libretti*.

Hofmannsthal és un dels escriptors més representatius de la Viena del tombant de segle. Poeta, dramaturg, narrador i assagista. Experimentà a la primeria una gran influència de la poètica del simbolisme francès, la qual cosa explica en bona mesura la «filosofia de la literatura» que es desprèn de la *Carta de Lord Chandos*.

El sentiment de la mort impregna bona part de les seves relacions, i aquest element hi és sovint disfressat amb procediments pròpiament i típicament barrocs, com s'esdevé a *Die Frau ohne Schatten* (1919), relat que serví de base textual a l'òpera de Strauss del mateix títol. Tanmateix, els elements romàntics són presents a tota la seva obra amb molta més claredat: s'hi troben sota la forma del mite de l'absolut literari (a la mateixa *Carta*, per exemple), però també disfressats sota l'aparença d'un «objectualisme» impressionista tan característic, també, del seu contemporani Rilke: vegeu, sobretot, el *Das Buch der Bilder* d'aquest darrer.

tal cosa. Amb prou feines sé si sóc encara el mateix a qui s'adreça la vostra preuada carta; ¿sóc jo, certament, ara amb vint-i-sis anys, el mateix que a dinou va escriure aquell *Nou Paris*, aquell *Somni de Dafne*, aquell *epitalami*, unes comèdies pastorals que trontollaven sota la sumptuositat de les paraules, i que una reina celestial i alguns lords i senyors plens d'indulgència encara recorden, amb prou bondat? ¿I sóc també aquell que a vint-i-tres, sota les arcades de pedra de la Plaça Gran de Venècia, s'ajustava a l'estructura d'aquells períodes llatins, l'esperit i l'arquitectura dels quals encantaven la seva ànima més que els edificis de Palladio i Sansovino que emergien de la mar? I, si sóc el mateix en altra forma, ¿com han pogut les empremtes i cicatrius d'aquesta criatura nascuda amb el pensament més agitat, desaparèixer del meu interior insondable fins a tal punt, que el títol del més petit tractat escrit en la vostra carta, que tinc davant meu, em fita com un estrany i fredament, de tal manera

No s'ha d'oblidar que Hofmannsthal va pertànyer a la cultura urbana de la Viena dels primers decennis del nostre segle, i que fou per això pròxim en més d'un sentit a aquest conjunt de noms que defineixen, tots plegats, una de les darreres «filosofies» de l'art, la política, l'home i el coneixement que han nascut i s'han comprovat sobre el terreny social amb pretensions diguem-ne civilitzadores.

Així, doncs, el músic Mahler, el filòsof de la cultura i analista Freud, el lògic Wittgenstein, els novellistes Musil i Broch, el teòric i de la música Schönberg, l'arquitecte Adolf Loos, el pintor i escenògraf Kokoschka, l'operista Richard Strauss, i molts d'altres, forjaren això que ha arribat a anomenar-se la filosofia del *fin-de-siècle*, però insinuaren igualment un marc civilitzatori prou optimista, que la irracionalitat progressiva del segle s'encarregà de deixar en un mer projecte d'humanisme —potser el darrer que ha conegut Europa en àrees d'expressió tan diverses.

Hofmannsthal, i sobretot el text que presentem, es fan ressò d'aquest ambient entre optimista i amb la sensació de trobar-se en un atzucac històric. La mateixa referència al propi cos com a escriptura xifrada continguda a la *Carta*, podria ésser un mimetisme freudià. Tanmateix, això no pot assegurar-se, i la joventut de l'obra freudiana al moment que es va escriure el nostre text més aviat ens ha de fer pensar en una coincidència pròpia de totes les etapes en què s'ha configurat, en diversos camp de l'activitat espiritual, un determinat «cristall» de cultura.

La *Carta* que segueix es publicà per primer cop amb el títol *Ein Brief des Philipp Lord Chandos an Francis Bacon* al diari «Der Tag», el dia 18/19 d'octubre de 1902. Aparegué junt amb altres relacions al llibre *Das Märchen der 672. Nacht und andere Erzählungen*, a l'editorial Wiener, l'any 1905. Forma part del volum II de *Prosa* de les *Gesammelte Werke*, en quinze volums, editades per Herbert Steiner i publicades per les editorials Bermann-Fischer d'Estocolm, i S. Fischer de Frankfurt del Main, entre 1945 i 1959. Nosaltres l'hem traduïda a partir de: Hugo von Hofmannsthal, *Das erzählerische Werk* (Frankfurt del Main, Ed. S. Fischer, 1969), ps. 102-113.

Com el lector comprendrà, Hofmannsthal va emprar el recurs antiquíssim de situar la seva carta en un altre temps històric, aquí el segle XVII, per oferir una més gran versemblança al seu relat. Tanmateix, els problemes que s'hi presenten no solament no s'expliquen sense l'existència de la crisi romàntica, sinó que no haurien mai estat expressats així mateix a la primèria del segle XVII. Això sí: la coincidència amb el temps del barroc no hi és casual.

Aquest estratagema explica que sigui un tal Lord Chandos qui escriu al filòsof Francis Bacon, aquest ben localitzable en la història, i que la carta porti la data figurada de l'*Annus Domini* (A.D.) 1603.

(J. Ll., 1979)

que no he pogut copsar-lo tot d'una com una habitual imatge de paraules juntes i enllaçades, i només he estat capaç d'entendre'l en llegir un mot rera l'altre, com si aquestes paraules llatines se m'apareguessin per primera vegada així aplegades davant els ulls? Sóc aquest, és clar, i per això és retòrica allò que hi ha en aquestes preguntes, una retòrica bona per a les dones o per a la Cambra dels Comuns, els recursos dels quals, tot i ésser tan valorats als nostres dies, són al capdavant insuficients per a penetrar el fons de les coses. Però el meu fons sí que he de presentar-vos-el: una singularitat, una raresa, si voleu una malaltia de l'esperit, si així podeu entendre que un mateix abisme sense pont em separa tant dels treballs literaris que m'esperen aparentment, com dels que he deixat enrera i no m'atreveixo —tan estranys em semblen— a anomenar propietat meva.

En fer-me presents de nou els petits i diversos plans que jo havia concebut al temps del nostre bell entusiasme compartit, no sé si he d'admirar més la força de la vostra benevolença o la insòlita agudesia de la vostra memòria. Certament, jo volia relatar els primers anys del regnat del nostre gloriós sobirà mort, Enric VIII. Els apunts deixats pel meu avi, el duc d'Exeter, sobre les negociacions del rei amb França i Portugal m'oferien una mena de punt de partença. I de Sallusti brollava damunt meu en aquell temps feliç i vivífic, com a través de canelles mai obstruïdes, el coneixement de la forma, aquella profunda i veritable forma interior que només pot ésser intuïda més enllà del clos dels artificis retòrics, aquella forma de la qual ja no pot dir-se que endreça la matèria, car la penetra, l'enalteix i crea alhora poesia i veritat, un reflex de forces perdurables, una cosa tan sublim com l'àlgebra i la música. Aquest era el meu pla dilecte.

I qui és l'home, per forjar-se plans!

També m'enjogassava en altres propòsits. La vostra amable carta me'n fa igualment memòria. Reblert cada un amb una gota de la meva sang, dansen davant meu com mosques esllanguïdes enfront d'un mur ombrívol, on ja no hi toca el sol dels dies benaurats.

Volia desxifrar les faules i les narracions mítiques que ens han llegat els antics, font del plaer inacabable i sense idees dels pintors i els escultors, com es desxifren els jeroglífics d'una secreta, inesgotable saviesa, l'alenada de la qual em va semblar percebre, de vegades, com darrera un vel.

Em faig de nou present aquest propòsit. Es basava en no sé quin goig espiritual i dels sentits: com cérvol perseguit es llança a l'aigua, jo m'enfonsava en aquests cossos nus i fulgurants, en les sirenes i les driades, en aquell Narcís i Proteu, Perseu i Acteó: en ells volia desaparèixer i des de llur interior posseir el do de la paraula. Volia. I encara volia moltes altres coses. Vaig pensar a confegir una sèrie d'*apophthegmata*, com els que Juli Cèsar escriví: vós em recordeu que Ciceró els esmenta en una carta. A tal fi vaig pensar de recollir les dites més meravelloses que fos capaç d'escoltar, al llarg dels meus viatges, en el tracte amb els homes instruïts i les dones enginyoses del nostre temps, o amb gent notable del poble, o amb persones cultes i exquisides; així volia enllaçar belles sentències i reflexions contingudes en l'obra dels clàssics i dels italians, i tot allò que em captivés en els ornaments espirituals dels llibres, els manuscrits o les converses; més encara, volia aplegar la composició de les festes i els seguicis especialment bonics, assassinats curiosos i fetes delirants, la descripció dels edificis més grans i admirables dels Països Baixos, d'Itàlia i França, i moltes altres coses. L'obra acabada s'hauria intitulat *Nosce te ipsum*.

Amb poques paraules: llavors tenia la impressió, com una mena d'embriaguesa permanent, que l'existència entera constituïa una gran unitat: no em semblava que hi hagués cap contradicció entre el món espiritual i el corporal, ni tampoc entre la vida a la cort i la vida rude, entre art i no-art, solitud i companyia; en tot sentia la natura, tant en els desvaris de la follia com en el refinament extrem del cerimonial espanyol; no menys en la barroeria d'un jove rústec que en les més fines allegories; i arreu en la natura sentia bategar el meu ésser; quan a la meva cabana de caça bevia delerós la llet escumejant i càlida que un vailet escabellat havia fet rajar des del braguer ufanós d'una vaca de mirada lànguida fins un bujol, això significava per a mi el mateix que quan, assegut al banc encastat en la finestra de l'estudi, m'embevia de l'escumós i dolç aliment de l'esperit que traspuava un llibre. Tant li feia una cosa com l'altra; una cosa no anava a la saga de l'altra ni pel que fa a llur natura incorpòria, com un somni, ni per la pruija que suscitaven, i això s'esdevenia tot al llarg i l'ample de la vida, a dreta i esquerra; pertot em trobava al bell mig de les coses, sense poder considerar que res fos una aparença. O tenia la impressió que tot era una semblança i cada ésser una clau per als altres, i em sentia ben bé com algú que fos capaç d'agafar per l'anella totes les claus, una rera l'altra, i amb elles obrir tants panys com fos possible. Fins aquí l'explicació del títol que pensava donar a aquell llibre enciclopèdic.

A aquell que, susceptible, hagi conegut sensacions d'aquest ordre, podrà semblar-li l'enraonat disegni d'una divina providència el fet que el meu esperit, abans d'envanida altivesa, s'enderroqués i quedés reduït a aquesta extrema pusillanimitat i impotència que fou, a partir d'aquell moment, pròpia de la constitució del meu ésser. Però semblants concepcions religioses no tenen cap pes en mi; formen part de les teranyines que l'embat dels meus pensaments travessa, cap al buit, mentre tants companyons seus queden captius en la xarxa i allí troben repòs. Els misteris de la fe s'han transformat, per a mi, en la forma concentrada d'una allegoria sublim que s'estén per sobre els camps de la meva vida com un iris resplendent, sempre a distància de mi, sempre a punt d'allunyar-se un tros enllà si jo tenia l'acudit de perseguir-lo tot volent agomolar-me en la vora del seu mantell.

Però també els conceptes d'aquest món, amic honorable, se'm fan escàpols igualment. ¿Com podria assajar de descriure-us aquests insòlits turments espirituals, aquest ràpid enarborar-se de les branques plenes de fruit fugint de les meves mans que quasi les tocaven, aquest retrocés de les aigües murmurioses davant els meus llavis sedejants?

El meu cas és, en brevetat, aquest: he perdut del tot la capacitat de pensar o enraonar de qualsevol cosa amb endreçament i coherència.

A l'inici se'm va anar fent impossible tractar d'un tema general, o de més elevat ordre, bo i fent arribar als llavis els mots de què se serveixen, ben naturalment i sense pensar-s'ho gens, tots els homes. En pronunciar paraules com «esperit», «ànima» o «cos», ja experimentava un desassossec inexplicable. Sentia per dintre meu com impossible de poder emetre un judici sobre els afers de la cort, els esdeveniments al parlament, o qualsevol altra cosa. I no és que m'aturessin consideracions d'una o altra mena, car vós coneixeu prou la meva franquesa pròxima a la imprudència: passava només que els mots abstractes, als quals els llavis per força se sotmeten per donar llum a qualsevol judici, se m'esmicolaven a la boca com bolets corruptes. Un dia vaig trobar-me que

havia de reprovar la meua filla de quatre anys, Caterina Pompília, per una mentida de què s'havia fet culpable, i li volia assenyalar la necessitat d'ésser sempre veraç quan, de sobte, les idees que em venien impetuosament als llavis es tornaren d'un color tan iridescent i s'embullaren tant les unes amb les altres que, tot acabant la frase a trompicons, com si em trobés malament, de fet amb la cara pàl·lida i amb una opressió punyent al front, vaig deixar la nena sola, vaig tancar la porta al meu darrera, i només em vaig refer una mica després de muntar el cavall a galop tirat per la prada deserta.

Però a poc a poc s'estengué aquest dany com la taca d'un àcid corrosiu. Fins i tot en les converses familiars i trivials se'm van fer tan dificultosos aquells raonaments que hom sol expressar despreocupadament i amb la seguretat d'un somnàmbul, que vaig haver de deixar de prendre part en tals conversacions. Una fellonia inexplicable, que dissimulava amb penes i treballs, m'abassegava quan sentia coses com: aquest afer ha acabat bé o ha anat en orris per a tal o tal persona; el *sheriff* N. és un bergant: mossèn T. és un tros de pa; M., el llogater, fa llàstima, els seus fills són uns malversadors; tal altre és envejable perquè les seves filles són bones mestresses; a tal família totes els ponen, tal altra s'enfonsa per moments. Tot això em semblava completament insostenible, fallaç i inconsistent. L'estat del meu esperit m'empenyia a veure tan a la vora totes les coses que apareixien en aquestes converses, que em feien basarda: així com una vegada havia vist en una lent d'augment un tros de la pell del meu dit petit, i va semblar-me un camp sense conrear, tot clivellat, així em passava ara amb els homes i llur comportament. Ja no aconseguia de capir-los amb la mirada simplificadora del costum. Tot va esmicolar-se'm a trossos, els trossos també s'esbocinaren, i res no fou ja mesurable amb un concepte. Paraules isolades es gronxaven al meu entorn; es transformaven en ulls que em miraven fixament i que jo també havia de mirar amb penetració: són remolins de vent que persegueixo amb la mirada fins al vertigen, que roden sense parar i a través dels quals hom arriba fins al buit.

Vaig provar de sortir d'aquest estat buscant refugi en el món espiritual dels clàssics. Plató, vaig bescantar-lo perquè m'espantava la volada arriscada de les seves imatges. Pensava, sobretot, no bellugar-me de Sèneca i Ciceró. En l'harmonia de les seves idees limitades i ben ordenades pensava trobar repòs i cura. Però no vaig poder establir cap nexa amb ells. Entenia bé el que volien dir: veia llur admirable ordre conceptual arborar-se davant meu com sortidors meravellosos jugant amb esferes daurades. Podia gronxar-me al seu voltant i observar llurs joglaries mútues; però sempre es tractava d'un joc entre ells, i allò més pregon i més propi del meu pensament quedava exclòs de la seva corrandà. Al costat seu, s'ensenyorí de mi un sentiment de solitud terrible; vaig sentir-me com si m'haguessin tancat en un jardí ple de remoroses estàtues sense ulls. I vaig fugir una altra vegada cap al buit.

Des d'aleshores meno una vida que a vós —ho temo— us serà difícil de comprendre, tan insubstancial i esmorteïda va escolant-se; una vida que gairebé no es diferencia de la dels meus veïns, la dels meus parents i la de la majoria dels nobles propietaris d'aquest regne, una vida que no està pas desproveïda de moments joiosos i vivificants. No em resulta fàcil fer-vos entendre en què consisteixen aquests moments; els mots tornen a abandonar-me. Car és certament quelcom que no té nom, i és tal vegada amb prou feines anomenable allò que en tals ocasions se'm fa present, omplint qualsevol esdeveniment del meu

àmbit quotidià, com s'omple una copa, inundant-lo d'un impetuós corrent de vida més elevada. No puc esperar que m'entengueu sense un exemple, i us prego que no feu cabal d'aquestes bagatel·les: una regadora, un rasclat abandonat enmig dels camps, un gos sota la llum del sol, el cementiri miser d'un poblet, un home esguerrat, una caseta de pagès, tot això pot esdevenir el receptacle d'una revelació. Cada un d'aquests objectes, i milers d'objectes semblants, damunt els quals la mirada llisca habitualment amb natural indiferència, pot de sobte, en qualsevol moment i sense que jo pugui de cap manera deixar-lo passar de llarg, assolir un aspecte tan solemne i torbador, que totes les paraules em semblen pobres per a expressar-lo. Sí, també pot tractar-se de la nítida representació d'un objecte absent al qual s'atorga el privilegi inefable d'ésser omplert fins a vessar amb aquell corrent de sensibilitat divina que creix suauement però amb vehemència. Així, per exemple, no fa gaire temps vaig donar l'encàrrec d'escampar a balquena verí per a les rates als cellers de la llet en un dels meus masos. Cap al vespre vaig sortir a cavall i, com podeu suposar, ja no pensava en aquell afer. Llavors, mentre cavalcava al pas pels camps de terra flonja, llaurada de nou, sense res torbador al meu entorn tret d'una niuada de guatlles que s'aixecava esquiva i, cap al lluny, sobre la línia onejant dels conreus, el sol rotund de l'horabaixa, sorgí tot d'un plegat a dintre meu la imatge del celler, ple de l'agonia d'aquell poble de rates. Tot se'm va aparèixer: l'atmosfera freda i humitosa del celler amarat del tuf melós i penetrant del verí i la xiscladissa de mort que ressonava entre els murs plens de verdet; les convulsions entrelligades de la impotència, el perseguiment entrellaçat de desesperacions; l'enfollida recerca d'una sortida; l'odi glacial en la mirada que s'adrecen dues rates fugitives en trobar-se juntes davant l'esclatxa mig obstruïda. Però, ¿per què exploro de nou un llenguatge que ja he conjurat? ¿Us recordeu, amic, de l'exposició meravellosa de les hores que precedeixen la destrucció d'Alba Longa, a l'obra de Livi? Com corre la gent, esmarperduda, pels carrers que mai no tornaran a veure... com s'acomiaden de les llambordes? Jo us confesso, amic, que això mateix traginava a dintre meu, i fins i tot la visió de Cartago en flames; però allò que jo vivia superava aquestes imatges, era quelcom més divinal i més salvatge; i era el present, el present en tota la seva majestuositat. Hi havia una mare, a l'entorn de la qual la seva cria es moria convulsivament, que no dirigia la mirada als moribunds ni als incommovibles murs de pedra, sinó al buit, o cap a l'infinit a través del buit, i acompanyava aquestes mirades amb un cruixir de dents! L'esclau que es convertia en pedra, devia conèixer el mateix sofriment que jo vaig suportar quan l'ànima d'aquell animaló, a dintre meu, lluitant contra el seu destí terrible, tot em feia escriuir.

Perdoneu-me aquestes imatges, però no cregueu que era compassió allò que sentia en tals moments. Si així pensàveu, és que he triat amb poca traça el meu exemple. Es tractava de molt més i molt menys que compassió: es tractava d'una aclaparadora participació, un esmunyir-se dins tota criatura o la sensació que per uns moments rajava fins a ells un fluent de vida i de mort, de somni i de vigília, un fluent de deus desconegudes. Car, què té a veure amb la compassió, què té a veure amb les associacions d'idees concebibles pels homes el fet que un altre vespre trobés a sota d'una noguera una regadora mig buida que el minyó ajudant del jardiner havia deixat oblidada, i el fet que l'aigua que contenia aquesta regadora, entenebrida per l'ombra dels arbres, fos solcada per l'escarabat que neda des d'una ribera a l'altra; com s'explica que

aquesta associació de foteses i sota la presència de tal infinitud, tot jo tremoli de tal manera des de la punta dels cabells fins al moll dels talons, que voldria esclatar en una mar de paraules de les quals sé que, si les trobava, subjugarien tots els querubins en qui no puc creure; i el fet que després m'allunyi silenciosament d'aquell indret per on, si al cap d'unes setmanes albiro altra vegada la noguera, passaré de llarg amb una tímida mirada d'esquiltlentes, car no vull perdre el regust d'esplendidesa que envolta el seu tronc, ni foragitar els focs follets encara perceptibles entre els matolls d'aquell paratge. En tals moments, qualsevol criatura insignificant, un gos, una rata, un escarabat, una pomera seca, un camí de carro que s'enfilí serpentejant pel tossal, una pedra que a poc a poc cobreix la molsa, em són més estimats que l'amada més bonica i amorosa de la nit més feliç. Aquestes criatures mudes i sovint inanimades desperten en mi una tal plenitud, una presència de l'amor tan gran, que els meus ulls delerosos no topen amb cap senyal de mort al seu voltant. Tot, tot allò que existeix, tot allò que recordo, tot allò que poden capir les meves pensades més boiroses, em sembla que és quelcom. Fins la pròpia feixugor, l'habitual ensopiment del meu cervell, em sembla que és quelcom; sento a dintre meu i al meu entorn un reflex captivador i del tot inextingible, i entre aquesta munió de matèries que juguen entre si no n'hi ha cap amb la qual no desitgi fondre'm. Llavors tinc la impressió que el meu cos és com una escriptura xifrada que parla, capaç d'interpretar el sentit de totes les coses. O com si poguéssim establir, amb tot allò que és, una nova relació, plena de pressentiments, si començàvem a pensar amb el cor. Però tan bon punt m'abandona aquest estrany encantament, ja no sé què més dir, i llavors em seria tan difícil exposar amb paraules raonables en què consisteix i com se'm va revelar aquesta harmonia que ha entreteixit el meu ésser amb l'univers, com provar de descriure exactament el moviment interior de les meves entranyes o l'estancament de la meva sang.

Deixant a part aquests casos fortuïts, que no sé, per altra banda, si són imputables a l'ànima o al cos, visc una vida d'una buidor difícilment imaginable i tinc treballs a dissimular davant la meva dona la rigidesa de la meva vida interior i davant la gent del servei la indiferència que sento pels afers de la hisenda. La bona i estricta educació que vaig rebre del meu pare, i el costum adquirit des de jove de no estar desvagat en cap moment del dia, són l'únic fonament, em sembla, en què es basa la meva vida davant el món exterior i que em permet de conservar les aparences adequades a la meva condició social i a la meva persona.

Fem obres en una ala de la casa, i faig per manera de parlar ara i adés amb l'arquitecte sobre l'estat de la feina; administro els meus béns, i els llogaters i empleats de la hisenda em deuen trobar més eixut, però no menys bondadós que abans. Cap dels que estan plantats a la porta i es treuen la gorra quan al vespre passo a cavall per davant de casa seva, cap d'ells no pot imaginar que la meva mirada, que estan acostumats a acollir respectuosament, llisca amb callada nostàlgia per sobre les fustes podrides, sota les quals mira de trobar cucs per als hams, després travessa l'estreta finestra enreixada fins a la sòrdida estança on el llit baix cobert amb una manta de colors, en una cantonada, sembla esperar sempre algú que ha de morir o algú que ha de néixer; ni pot suposar cap d'ells que passo llargues estones mirant els cadells fastigosos de la gossa, o la gata que s'esmuny hàbilment entre els testos, ni que entre tots aquests objectes pobres i matussers de la vida de pagès, la meva mirada va a la recerca d'una cosa, la forma insignificant de la qual, la seva manera del

tot inadvertida d'estar a terra o recolzada, o el seu aire silenciós, pugui esdevenir la font d'aquell encís misteriós sense nom ni límits. Car aquesta suprema sensació innomenable despunta abans en una llunyana i solitària foguera de pastors que davant la visió del cel espurnejant; abans despunta amb el cant del darrer grill, pròxim a la mort quan el vent tardoral ja empeny núvols d'hivern per sobre els camps deserts, que amb el retruny majestuós de l'orgue. I sovint em comparo per dintre meu amb Crassus, l'orador, de qui s'explica que s'havia enamorat tan desmesuradament d'un congre manyac, en un dels seus estanys artificials, un peix silenciós i sord, d'ulls vermellosos, que fou objecte de comentaris per tota la ciutat; i quan una vegada, al senat, Domici li va retreure que hagués plorat la mort d'aquell peix com mig volent passar per foll, Crassus li féu com a resposta: «Llavors, en morir el meu peix, he fet allò que vós no vau fer a la mort de la primera ni de la segona esposa vostra.»

Manta vegada se m'ha acudit de veure en Crassus i el peix la imatge del meu propi jo traslladada per sobre l'abisme dels segles. Però no a causa de la resposta que donà a Domici. La resposta va fer esclatar el riure al seu voltant, de manera que tot es resolgué en una facècia. Allò que em torba d'aquesta història és una altra cosa, és allò que restava inalterable encara que Domici, amb el dolor més sincer per la mort de les seves esposes, hagués vessat llàgrimes de sang. Si haguessin copsat aquesta cosa, llavor Crassus encara seria davant d'ells, amb les llàgrimes als ulls a causa del congre perdut. I sobre aquesta figura, la ridícula i menyspreu de la qual salta a la vista enmig d'un senat acostumat a deliberar sobre les coses més elevades i a dominar el món, sobre aquesta figura m'empeny a reflexionar quelcom innomenable amb una obscura força que em sembla del tot forassenyada tan bon punt intento d'expressar amb paraules aquella figuració.

Aquesta imatge de Crassus acudeix de vegades per la nit al meu cervell com una estella al voltant de la qual tot traspua, batega i bull. Aleshores és com si jo mateix estigués sotmès a una fermentació, enmig del bombolleig centellejant. I tot és una mena de pensar febril, però pensar amb un material que és més directe, més fluid i més roent que les paraules. També són com remolins, però no m'arrosseguen a un abisme, com fan aparentment els remolins del llenguatge, sinó que em condueixen, sense saber com, cap a mi mateix, al si de la calma més profunda.

Potser he abusat de la vostra paciència amb aquesta dilatada descripció d'un estat d'ànim inexplicable, que roman habitualment tancat a dintre meu.

Vau tenir la gentilesa de manifestar-me el vostre descontentament pel fet de no haver rebut cap més llibre escrit per mi, «per compensar la falta de la meva companyia». Vaig sentir en aquell instant, amb una lucidesa no exempta d'un sentiment dolorós, que ni l'any vinent ni els pròxims anys ni cap altre any de la meua vida no escriuria cap més llibre, ni en anglès ni en llatí: i això per una raó, la raresa de la qual, per a mi tan penosa, deixo que la vostra finor i immensa superioritat intel·lectual ordeni al lloc corresponent en el regne harmònic dels fenòmens espirituals i corporals que abasteu amb la vostra mirada mai captivada per fantasmagories: és a dir, no escriuré cap més llibre perquè el llenguatge amb què potser se m'oferiria no sols la possibilitat d'escriure sinó també la de pensar, no és ni el llatí, ni l'anglès, ni l'italià ni l'espanyol, sinó un llenguatge del qual no conec ni una sola paraula, el llenguatge que fan servir les coses mudes per parlar-me, i amb el qual, potser, quan seré a la tomba, hauré d'enfrontar-me amb un jutge desconegut.

Si això és possible, voldria en les últimes paraules d'aquesta carta presumiblement darrera que escric a Francis Bacon, condensar tot l'amor i la gratitud, la infinita admiració que el meu cor abraça i continuarà abraçant fins que la mort l'esquerdarà, pel més gran benefactor de la meua ànima, per l'anglès més gran del meu temps.

Phi. Chandos
A. D. 1603, el 22 d'agost

traducció de Jordi Llovet